

Jacint Verdaguer i el Montseny: el retorn al paradís perdut

LAIA MASNOU CAMPAÑÀ

Jacint Verdaguer and the Montseny: the return to the lost paradise

El Montseny és una de les muntanyes més reivindicades de la geografia dels Països Catalans, de manera que ha esdevingut una de les fites literàries més comunes en els poetes de parla catalana, fins al punt que ha acabat adquirint un univers simbòlic particular que el vincula a tota la tradició literària i vital d'una comunitat que el reclama com a propi. Verdaguer és un dels màxims exponents de la tradició geoliterària al voltant d'aquesta muntanya, de manera que amb el present estudi hi ha la voluntat de discernir quines són les aportacions que n'ha fet i com s'ha creat aquest univers simbòlic des de la poètica de l'enyor del poeta de Folgueroles.

Paraules clau: Verdaguer, geoliteratura, paradís perdut

The Montseny is one of the most vindicated mountains in the geography of the Catalan Countries, so that it has become one of the most common literary milestones for the Catalan-speaking poets, to the point that it has ended up acquiring a particular symbolic universe that links it to the entire literary and vital tradition of a community that claims it as its own. Verdaguer is one of the greatest exponents of the geo-literary tradition around this mountain, consequently the present study aims at discerning what are the contributions he has made and how this symbolic universe has been created from the nostalgia poetics of the Folgueroles bard.

Keywords: Verdaguer, geo-literature, lost paradise.

El 1888 es publica *Pàtria*, un poemari de Jacint Verdaguer que inclou una composició intitolada “L’arpa”, un poema que pretén ser la justificació tant de la creació poètica verdagueriana com de les deus de les quals beu el poeta folguerolesc per bastir la seva literatura. En aquest sentit, Verdaguer hi evoca l’alba de la seva vocació poètica com a resultat de “l’impacte emotiu de l’entorn físic i humà”.¹ El poeta de Folgueroles es mostra a ell mateix com a infant en un capvespre de diumenge a l’ermita de la Damunt, on troba un arpista de Nàpols al qual “un rajolí de notes li demana”.² A través de les cordes de l’arpa, que esdevé el símbol del poder de la fe i del cant,³ Verdaguer esguarda “aquell bocí de món que coneixia”:

Vegí el Montseny engarlandat de boscos

Així, doncs, evocant la infantesa, el Montseny apareix com un dels elements que presenta l’escriptor, ja madur, com l’eclosió de la seva vocació poètica.⁴ El mateix Codina afirma que, des dels seus inicis creatius, “l’entorn ausonenc i muntanyès es presenta al jove escriptor com una pàtria natural, la terra dels avantpassats, abastable amb tots els sentits,⁵ que li forneix els objectes i els temes de moltes de les seves produccions primerenques [...]. Posteriorment, ja en la maduresa, aquesta seva primera pàtria natural i humana serà mitificada i valorada com la causa originària de la pròpia activitat poètica”.⁶

-
- 1 CODINA, F. (2019), “Verdaguer (1865-1883): de fadrí de muntanya a mitificador de Barcelona”, *Anuari Verdaguer. Revista d’estudis literaris del segle XIX*, núm. 11, pp. 83-114.
 - 2 VERDAGUER, J. (2002), *Pàtria*, ed. N. Garolera, Barcelona: Edicions de 1984.
 - 3 MOLAS, J. (2002), “Sobre la poètica de Verdaguer”, *Anuari Verdaguer. Revista d’estudis literaris del segle XIX*, núm. 12, pp. 25-43.
 - 4 CODINA, F. (2019), “Verdaguer (1865-1883): de fadrí de muntanya a mitificador de Barcelona”.
 - 5 La qüestió de la sensibilitat palpable esdevé, doncs, un element indispensable per tal d’entendre els lligams establerts entre Jacint Verdaguer i el Montseny, en bona part gràcies a l’activisme excursionista actiu que el poeta havia practicat al llarg de tota la seva vida. En aquest sentit, pren importància la coneguda ascensió a Matagalls, en data de 3 de setembre de 1899, que havia estat organitzada per la redacció de “La Creu del Montseny”, un setmanari que el mateix Verdaguer dirigia. Vegeu TORRENTS, R. (1993), “Les Guillerries, una geografia de contrast en l’obra de Verdaguer”, *Anuari Verdaguer. Revista d’estudis literaris del segle XIX*, núm. 7, pp. 149-176. De fet, la ja mencionada ascensió va suposar la culminació de la voluntat d’escriure i publicar *Aires del Montseny*, que es va celebrar amb l’última excursió de Jacint Verdaguer al cim del Matagalls, el 18 d’agost de 1901. Vegeu PORTALS, J. (2003), “Records de la darrera pujada de mossèn Jacint Verdaguer al Matagalls el 18 d’agost de 1901”, *Monografies del Montseny*, 18, pp. 51-68.
 - 6 CODINA, F. (2019), “Verdaguer (1865-1883): de fadrí de muntanya a mitificador de Barcelona”.

De fet, la poètica proposada per Verdaguer sobre la pròpia creació literària que apareix a “L’arpa” –postulada com a síntesi del pensament verdaguerià: “la poesia com a ressò del paradís, la reivindicació de la natura i la identificació d’aquesta amb la pàtria [la Plana de Vic i el Montseny]”⁷ no serà l’única ocasió en què el poeta folguerolenc expliciti la voluntat creativa derivada del massís.⁸ En aquest sentit, a l’última de les edicions d’*Aires del Montseny*, Soldevila⁹ fa referència al discurs dels Jocs Florals del 1881,¹⁰ en què Verdaguer es referia al Montseny en els següents termes:

[q]uan los mariners catalans tornen, en ales de la llebetjada, a l’enyorada terra de sos pares, abans que cap altra muntanya, sobre les espatlles del Tibidabo i Montalegre, sobre els cent braços de Montserrat, més alt que el merlet de Sant Llorenç de Munt, damunt lo rabassut Montnegre o l’espatlluda serralada de Montgrí, obiren com si sortís a escometre’ls mar endins, lo Montseny, capblanc com l’avi de la família, mes dret, majestuós, gegantí e inderrocable.

Jacint Verdaguer presenta el massís del Montseny en termes de fita que es desmarca de la resta: el Montseny s’erigeix a manera de guia d’aquells que tornen a casa. El poeta del poble no està sinó assentant les bases del que serà bona part de la seva obra literària relativa al Montseny, el *Montem Signum* “dels clàssics, [que] serà el far, el guia, que tutelarà el naixement i la mort de Verdaguer. De fet, des de la més tendra infància el tindrà com

7 MOLAS, J. (2002), “Sobre la poètica de Verdaguer”.

8 De fet, sobre aquest tema, Molas considera que “Verdaguer, des de la seva juvenesa, va tendir a mitificar la seva condició de poeta i, per tant, la descoberta de la poesia fins al punt de convertir-se en un dels seus temes recurrents” (MOLAS, J. [2002], “Sobre la poètica de Verdaguer”). El sincretisme entre creació poètica i autobiografia és constant en la producció literària de Verdaguer, de manera que esdevé freqüent la conjunció entre poesia i Montseny, la muntanya no només de la juvenesa, sinó també de la dificultat vital verdagueriana.

9 VERDAGUER, J. (2020), *Aires del Montseny*, ed. Ll. Soldevila i Ballart, Folgueroles: Verdaguer Edicions.

10 És significatiu que al volum que compila tota la producció en prosa de Verdaguer (a cura de Joaquim Molas i Isidor Cònsul), l’apartat on s’inclou, entre d’altres, el discurs llegit als Jocs Florals s’intituli *L’aucell del paradís*, que remet directament al poema “Què és la poesia?": “La poesia és una aucell del cel | que fa sovint volades a la terra, | per vessar una gota de consol | en lo cor trist dels desterrats fills d’Eva”. De fet, el títol és part d’un vers d’aquest mateix poema: “L’aucell del paradís no es fa oir, no”. En aquest punt s’evidencia un dels temes claus per entendre l’obra poètica de Verdaguer relativa al Montseny, ja que, pel poeta, la poesia és “fruit d’un doble moviment d’enyorança i de desig d’una pàtria perduda. O d’un ‘paradís’ perdut, que pot ser, ahora, el mític d’Adam i el personal de la infantesa” (MOLAS, J. [2002], “Sobre la poètica de Verdaguer”). La interrelació entre poesia, pàtria montsenyenca i pàtria espiritual es materialitza de forma evident en aquest poema, que també és susceptible de ser entès com a poètica pròpia, de la mateixa manera que passava a “L’arpa”. Així, doncs, el potencial simbòlic que pren la poesia de Verdaguer és també el potencial que pren el Montseny.

a referent visual i sentimental".¹¹ En aquest sentit, doncs, Verdaguer pren un dels seus referents vitals per convertir-lo, també, en un referent literari.

En aquesta mesura, Triadú comenta la relació tan simbòlica com material de Verdaguer amb els paisatges que literaturitza: "[s]empre posat ell en una altura, perquè allà on posava la seva vista poderosa hi volia posar els peus. Paisatges arrapats a la seva naturalesa [...]. Deïficava més que no pas humanitzava el paisatge".¹² Es fa palesa, doncs, la relació indestriable de l'univers simbòlic personal de Verdaguer –íntimament lligat al seu recorregut vital i la seva personalitat– i el que acabarà bastint en relació amb el Montseny a través de la poesia. És una identificació absoluta amb el paisatge natal,¹³ fins al punt culminant en què la muntanya arriba a prendre la veu del poeta a "La Veu del Montseny", inclòs dins d'*Aires del Montseny*.

Si bé és cert que "L'arpa" i el discurs als Jocs Florals de 1881 són significatius en relació amb la justificació literària del referent montsenyenc a la literatura verdagueriana, la fita vital i literària que esdevindria el Montseny s'evocava ja al discurs d'obertura de les trobades a la Font del Desmai de Folgueroles, en els següents termes:

[v]eureu lo vell Montseny que mig amagant sa blanca testa entre les bro-
mes, com lo gegant de la fula, apar que serva el cel damunt de ses amples
espatlles.¹⁴

És a dir, des de les primeres aventures literàries del poeta, el Montseny es distingeix de la resta de muntanyes catalanes, a les quals Jacint Verdaguer també va cantar en nombroses ocasions.

De la mateixa manera que s'ha fet palès en el discurs jocfloral escamentat més amunt, el Montseny apareix com a cim que sobresurt de tota la resta, de manera que es fa més visible i, fins i tot, impossible de ser enderrocat. Per tant, Verdaguer no només absorbeix el massís de la seva infància com a fita literària, sinó que ho evidencia. El "fadrí de muntanya"¹⁵ entén el

11 SOLDEVILA, LL. (2011), "Autobiografia verdagueriana a 'Aires del Montseny'", en J. ESPINÓS ET AL. (COORD.), *Autobiografies, memòries, autoficcions*, Catarroja: Afers, pp. 61-72.

12 TRIADÚ, J. (1949), «Poetes catalans davant del paisatge», *Butlletín of Hispanic Studies (Liverpool)*, núm. 26, pp. 139-153.

13 TEIXIDOR, E. (2011), "Memòria: cosmos i paisatge", en ESPAIS ESCRITS (ed.), *Literatura, territori i identitat. La gestió del patrimoni literari a debat*, Girona: Curbet Edicions, pp. 17-38.

14 VERDAGUER, J. (2003), *Prosa*, ed. J. Molas i I. Cònsul, Barcelona: Proa.

15 El Montseny no és l'única muntanya que desperta interès en Verdaguer. De fet, el seu poema més emblemàtic versa sobre el passat mític d'una de les muntanyes més imponents dels Països Catalans: *Canigó* (1885). També és recurrent en la seva creació literària, tan poètica com en prosa, trobar relacionades les diferents muntanyes més emblemàtiques de la catalanitat, però també de la fe. *Fadrí de muntanya* és el pseudònim

Montserrat com “lo cap de totes les muntanyes catalanes”, la importància de la qual no deixa de destacar en tota la seva creació literària.¹⁶

Així, doncs, si el Montseny esdevenia una fita per Verdager, *Aires del Montseny*, el volum en què es compilen la majoria de creacions verdagerianes¹⁷ al voltant de la muntanya de la seva infantesa i de la seva última ascensió vital, esdevé “una fita literària que completa les referències d’allò que enyorava del país, com una mena de sinèdoque, en el seu viatge per Europa”.¹⁸ Si vèiem, doncs, que en termes de justificació, Verdager mitificava el seu paisatge de joventut en funció de la càrrega emotiva que volia denotar a la muntanya, en la seva dimensió poètica,¹⁹ sobretot relativa a la de finals de la seva vida, el poeta recupera aquesta dimensió, però ara des d’un vessant contemplatiu, en la mesura que esdevé per a ell el paradigma de la infància, que observa ja no des de la més infal·libre sensorialitat, sinó en termes d’enyorança i de voluntat de retornar a un paradís de la infantesa que ara fa temps que no l’acull.

En aquest sentit, esdevé fonamental tenir present la interrelació que s’estableix entre l’autobiografia de Verdager i la seva creació poètica que té com a motor principal el Montseny. Si des d’uns inicis s’havia postulat el “Montserrat com a referent que, d’ençà la infantesa, sempre li havia estat un far, aixopluc i fins i tot una revitalització”,²⁰ el massís és recuperat al final de la seva etapa de creació literària –coincident amb el final de la seva vida–, la qual cosa no fa sinó consagrar un lloc útil simbòlicament, en el sentit que el Montseny esdevé el punt fundacional en el qual torna

amb què Verdager va signar algunes de les seves primeres composicions. L’ànies no fa sinó evocar l’entorn muntanyès que “es presenta al jove escriptor com a pàtria natural, la terra dels avantpassats, abastable amb els sentits. I no solament li forneix els objectes i els temes de la majoria de les seves produccions literàries primerenques, tant en vers com en prosa, sinó que serà valorada com la causa principal de la seva activitat poètica” (CODINA, F. [2002], “Verdager (1865-1883): de fadrí de muntanya a mitificador de Barcelona”).

16 De fet, Carles Albesa considera que “potser, el seu [el de Verdager] autèntic llibre del massís no és el que va escriure a la darrera de la seva vida, sinó el conjunt de tota la seva obra” (ALBESA, C. [2010], *A l’ombra del Montseny*, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat).

17 Llorenç Soldevila i Balart fa notar que “a l’obra de Verdager anterior a l’edició d’*Aires del Montseny* hi ha diverses referències a la muntanya mítica i a la relació que hi mantingué el poeta”, que en diverses ocasions ja s’han posat en relleu, però que no suposaven el nucli dur de la producció verdageriana en relació amb la muntanya de la seva infantesa i de la seva joventut. Vegeu SOLDEVILA, LL. (2005), “Verdager i el Montseny”, *Quaderns de la Selva*, 17, pp. 147-155.

18 BOU, E. (1990), “Models èpics en l’obra de Verdager: alguns problemes de gènere”, *Anuari Verdager. Revista d’estudis literaris del segle XIX*, núm. 5, pp. 7-18.

19 SOLDEVILA, LL. (2011), “Autobiografia verdageriana a ‘Aires del Montseny’”.

20 VERDAGUER, J. (2020), *Aires del Montseny*.

en el moment de recerca de l'univers paradisiac a la terra, que “només pot aconseguir-se mitjançant aquells instants primordials, moments estàtics, imatges nítides que conformen [...] el grau zero de l'experiència”, és a dir, “el punt d'inici de què esdevindrà la seva pròpia subjectivitat”.²¹ Es tracta, doncs, d'un paradís perdut que intenta retrobar a partir de bona part de la producció inclosa dins d'*Aires del Montseny*, un llibre que cal que sigui concebut com un retorn als escenaris i a la naturalesa de la joventut del poeta.²²

Cal retornar, sempre, a la biografia de Verdaguer per entendre el sentit de la seva voluntat de reconeixement amb el Montseny. És per aquest motiu, doncs, que cal recular a la “profunda crisi espiritual que va sofrir pels volts del 1886 i que va marcar la resta de la seva vida”:²³ parlem de la problemàtica de què parla en diversos títols com *En defensa pròpia*²⁴ o *Primavera*,²⁵ en què intenta de desmarcar-se de les acusacions fetes per una Església de la qual forma part i que, no gaire anteriorment, l'havia tingut com a referent eclesiàstic i espiritual. És, doncs, en aquest context que Verdaguer dona per iniciat un discurs de redreçament de la seva «ànima», de manera que evoca els lligams que té amb el seu entorn –en termes geogràfics i en termes humans– però també amb les condicions que el defineixen com a poeta.²⁶

Aquest procés de recuperació espiritual condueix a qui havia estat considerat el *poeta del poble* a redreçar tot allò que l'havia constituït com

21 DE JÒDAR, J. (2009), “Notes sobre memòria col·lectiva i identitat literària”, en *Literatura, territori i identitat. La gestió del patrimoni literari a debat*, Girona: Curbet Edicions, pp. 57-70.

22 PINYOL, R. – SANTANACH, J. (2018), “Jacint Verdaguer”, en ENRIC CASSANY – JOSEP M. DOMINGO (eds.), *Història de la literatura catalana*, vol. 5, Barcelona: Enciclopèdia Catalana–Editorial Barcino–Ajuntament de Barcelona.

23 MOLAS, J. (2020), “Un poeta en crisi. Notes per a una lectura dels ‘Aires del Montseny’”. en LL. SOIDEVILA (ed.), *Aires del Montseny*, Folgueroles: Verdaguer Edicions, pp. 11-26.

24 Verdaguer no només intenta desmarcar-se de les acusacions eclesiàstiques, sinó que demana justícia en els següents termes: “[c]ontra ma voluntat i amb gran pena del meu cor, com mai l’haja sentida, Déu ho sap, torno a prendre la ploma, demanant justícia a les persones de bon cor i recte judici” (VERDAGUER, J. (2003), *Prosa*).

25 Si *En defensa pròpia* intentava de ser una rèplica a les calúmnies i a la persecució de la figura de Verdaguer, *Primavera* “dolorosament arrencant dels moments més amargs de la seva vida, en els primers mesos de 1896, permet de descobrir les conseqüències ‘literàries’ fondes de la crisi” (VERDAGUER, J. (2013), *La Pomerola. Primavera*. eds. R. Torrents – M. À. Verdaguer, Folgueroles: Verdaguer Edicions). En aquest sentit, *Primavera* se’ns presenta com a antecedent d’allò que significarà simbòlicament i literària la publicació d'*Aires del Montseny* pel poeta en crisi. De fet, ja a l’inici del poema hi trobem la figura de Verdaguer, com a vell trobador, que torna a la seva llar d’infantesa: “[v]ell i cansat d’anar pel món un dia | lo pobre trobador torna a sa llar”.

26 MOLAS, J. (2014), *Llegir Verdaguer*, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat.

a personalitat de la nació, però també tot allò que fins al moment havia bastit la seva més pura subjectivitat. D'aquesta manera, Verdaguer posa la primera pedra d'allò que va ser una metamorfosi amb el Montseny i la poesia, dos elements que es trobaven al capdavant de la seva naturalesa personal.²⁷ És aquesta identificació, propugnada a partir d'un replegament en ell mateix, que impulsa una recerca de les seves arrels poètiques i vitals: Jacint Verdaguer abandera el seu procés de recuperació de la infantesa, que volia reprendre com a paradís perdut;²⁸ així, un indret mancat dels problemes terrenals que l'havien censurat durant desenes d'anys.

El retorn al Montseny, espiritual i sensorial, s'entén, d'aquesta manera, com la recerca d'un refugi paradisiàc aliè a tota problemàtica iniciada en un context d'allunyament d'aquesta pàtria pràcticament celestial, de la qual es troba exiliat. És en aquest sentit, doncs, que retorna al Montseny com un espai de cura enfront dels mals de la civilització a què s'ha vist abocat en contextos barcelonins.²⁹ D'aquesta manera, a la seva infantesa, consumada al Montseny, hi descobreix un refugi guaridor,³⁰ que justifica en els següents termes:

[s]i qui ha begut un estiu les fresques i regalades aigües del Montseny no el pot oblidar mai més, com l'oblidarà qui ha nascut a la seva ombra, qui ha jugat en sa falda i ha passat en ella lo bo i millor de sa vida?³¹

La voluntat d'allunyar-se de la ciutat per retornar al paradís de la infantesa es fa palesa des del primer poema del volum *Aires del Montseny*, "A la Verge", que a mode de dedicatòria "assenyala les línies generals de l'antologia: la patriòtica i la religiosa, i més exactament, la politicoreligiosa (lligades a la crítica envers d'aquells qui l'han foragitat de la jerarquia

27 De fet, sobre aquest aspecte és significatiu el fet que *Aires del Montseny* estigui marcat pel fet que "recull i amplia els components autobiogràfics que, tot i haver-los tingut en compte, havia suprimit en el recull del 88" (MOLAS, J. (2020), «Un poeta en crisi. Notes per a una lectura dels 'Aires del Montseny'").

28 MOLAS, J. (2020), «Un poeta en crisi. Notes per a una lectura dels 'Aires del Montseny'".

29 Al pròleg del recull, Verdaguer reconeix que, fins i tot vivint a la capital catalana, no deixa d'evocar el Montseny: "per aquell forat que dona a Montjuïc, o sia per un escanyall de les muntanyes de la costa, m'agradava veure sovint i contemplar la muntanya reina de les nostres muntanyes".

30 El refugi a què es fa referència presenta dos vessants divergents, però que acaben confluint en una de sola. D'una banda, és un refugi allunyat de tot el mal de la civilització. De l'altra, es presenta com a espai guaridor. Aquesta última qualitat remet directament al títol del recull: així, doncs, *aires* ha de ser comprès en termes de sanejament. De fet, Soldevila remarca que en diversos manuscrits s'ha trobat la presència del mot *flors* per tal de tancar un cicle que havia començat amb les *Flors del Calvari* (1896), seguit de les *Flors de Maria* (1902), "[p]erò segurament ell mateix o algú altre el feu adonar que el terme *aires* era molt més ampli en el sentit guaridor que el més específic de *flors*". (VERDAGUER, J. (2020), *Aires del Montseny*).

31 VERDAGUER, J. (2020), *Aires del Montseny*.

eclesiàstica, a més de la mostra de la seva renovació espiritual), i com a discurs paral·lel, d'una banda, l'oposició entre la puresa dels cims i la corrupció de la ciutat",³² la qual cosa s'evidencia de manera encara més clara a "Les alades de la Creu del Montseny":

Companys, eixes formigues alades nos ensenyen;
la terra és tota plena de pecat.

Fugim a la muntanya, pugem a l'alta cima,
on de tants crims no sentirem lo baf.

Cridant-nos a sos braços los alçarà gelosa
la lúbrica sirena d'aquest món,
en una mà lo veire i un ram de flors a l'altre:
no ens hi girem com la muller de Lot.

No ens hi girem! D'aqueixes alades en seguici
sortim-nos del fangueig de la ciutat.
Deixem la vall polsosa que enterboleix la vista,
pugem de nostra terra al campanar

Així, doncs, a més d'esdevenir fita literària, el Montseny suposa per a Verdaguer l'alberg en contra de la maldat mundana: el far esdevé, també, recer. Com ja s'ha avançat amb anterioritat, amb Verdaguer veiem que es produeix una identificació entre el paradís cercat com a refugi i el que havia estat l'espai de la infantesa, un moment vital que es postula, també, allunyat dels mals terrenals.

Aquest retorn a la muntanya per mitjà d'*Aires del Montseny* és acollit en la publicació de la revista *Juventut* en un intent de rescatar el poeta del poble, caigut en la dissort, mitjançant el gran argument modernista de la poètica de la natura. Es tracta d'un retorn al paradís perdut que va més enllà de la retòrica romàntica iniciada per Aribau: prenent-la com a base, s'hi adhereix la marca d'espiritualització modernista, en què la natura esdevé un accés a l'ésser absolut. En aquest sentit, el Montseny no és només la fita que defensaven els primers romàntics, sinó que ha de ser entès també com el gran receptacle de l'ésser veritable i absolut, que en cas verdaguerià és al·ludit en l'espai de la infantesa. A partir de la versificació de la muntanya, Verdaguer plasma les impressions personals que irradia el Montseny al poeta, de manera que situa la mística de la natura com a pretext per a una operació tan referida al coneixement de l'objecte del Montseny com el (re)coneixement de l'objecte individu, la qual cosa evoca l'aspecte més subjectiu del poeta.

Així, doncs, en el marc de l'intent de construir l'element verdaguerià en la mesura modernista, es fa palesa l'emergència d'una estètica espiritual i de

³² MOLAS, J. (2014), *Llegir Verdaguer*.

l'espiritualisme, que recau en la continuïtat de l'ésser, d'una banda; i de l'altra, en el reconeixement de l'ésser enfront del caràcter espasmòdic dels fenòmens de la civilització, de la qual el poeta s'intenta d'allunyar, fins al punt de la recuperació del paradís de la infantesa: "Lo dia clou sa parpella, més tingué son dematí". Són els versos finals de la primera estrofa de "Records i somnis", inclòs a *Aires del Montseny*. En aquest sentit, doncs, el retorn al Montseny és un clam a la continuïtat adherent a la naturalesa, contrària a la discontinuïtat pròpia de la vida urbana, que ha enfonsat Verdaguer en termes poètics i vitals.

A *Aires del Montseny*, en la mesura que se'ns presenta un Montseny com a natura contemplada, és una via d'accés a la continuïtat de l'absolut de l'ésser, un intent de retorn a la plenitud espiritual, abastable només, en aquest cas, a partir del paisatge de la infantesa que es presenta com a unitat autosuficient, que troba sentit en ella mateixa i que ha tallat els fils que l'unien amb el món propi de la civilització, és a dir, pròxim a la discontinuïtat espiritual.³³

En aquest sentit, es produeix un sincretisme entre el poeta i el paradís de la infantesa, que, a partir de l'estètica espiritualista, és l'indret que permet a Verdaguer accedir a la culminació de l'experiència panteista de (re)comunió amb el món. Aquest serà el mateix procediment que seguirà Verdaguer amb la clara identificació amb la poesia, que es converteix, igual que el Montseny, en una síntesi del poeta. De fet, dos dels poemes inclosos dins d'*Aires del Montseny* –"Què és la poesia?" i "Sentint un rossinyol"– s'establiran com a pont d'unió de Verdaguer amb la poesia i el Montseny, i l'última vessant de significat de la creació literària del poeta pel que fa al paisatge montsenyenc: la catalanitat i la cristiandat:

La poesia és un aucell del cel
que fa sovint volades a la terra,
per vessar una gota de consol
en lo cor trist dels desterrats fills d'Eva.

Los fa record del paradís perdut
on jugava l'amor amb la ignocència

D'una banda, i

*Mes, en tos plors d'enyorança
de l'Edèn que se'ns tancà,
jo sento el cant d'esperança
del que Déu nos obrirà*

33 SIMMEL, G. (2001), "Filosofía del paisaje", en Íd., *El individuo y la libertad. Ensayos de crítica a la cultura*, Barcelona: Península.

de l'altra. Ambdues creacions literàries es caracteritzen per la defensa de la doctrina del poeta, entesa, altra vegada, tenint en compte els aspectes autobiogràfics de la poesia de Verdaguer, segons el qual «per a la humanitat que pateix l'exili terrenal, la veritable poesia té la virtut d'expressar l'enyor de l'Edèn perdut i de provocar el somni del futur del Paradís». ³⁴ Així, doncs, remetent al ja mencionat paradís de la infantesa, però de la mateixa manera funcionen com a creacions canalitzadores del paradís perdut en termes de cristiandat i catalanitat, de les quals el Montseny esdevé, altra vegada, paradigma. Així, el poeta, portador de l'essència de la muntanya catalana, i doncs, de la catalanitat, assenyala la creu de Matagalls i diu:

*Allí és nostre capità,
allí és nostra bandera*

Aquest últim aspecte es fa palès de manera significativa a «La Veu del Montseny», en què, en forma pràcticament d'epopeia, estableix un diàleg entre el Puigmal i el Montseny, on hi ha clavada la Creu de Matagalls, que Verdaguer considera «la Creu del camí del cel». ³⁵ El poeta identifica el seu moment de crisi vital amb un moment de minva de «sa fe i sa força hercúlea» de la nissaga catalana, en termes de cristiandat. Vegem l'última estrofa d'aquest poema:

*Llavors a un tro respon un tro feréstec
que ressona set voltes per los núvols,
los cims i l'aiguavés i la planície
sotraquejant amb aspre terratrèmol.
Jo em deixondí, i a ma estimada pàtria
la sang vaig oferir, l'arpa i la vida,
clavant mon front a terra, de vergonya
de sols tenir per ella un gra d'arena*

Al final d'aquest diàleg s'hi observen, sobretot, dos aspectes que recolliran la voluntat del folguerolenc: d'una banda, el sincretisme entre Montseny i Verdaguer, fins al punt que el poeta cedeix la seva veu a la muntanya per presentar un albir de futur en què la societat catalana torna a admirar la Creu del Montseny, ³⁶ «l'arc de Sant Martí de la present tempesta, que passam tots i amb nosaltres nostra estimada Catalunya»; ³⁷ i de l'altra, la mitificació d'un poeta que considera que, a partir de l'arpa, és susceptible

34 CODINA, F. (2003), "Verdaguer sentint un rossinyol: el paradís perdut, el cel, el cant impossible", en J. MOLAS (ed.), *Professor Joaquim Molas: memòria, escriptura, història*, Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona.

35 VERDAGUER, J. (2020), *Aires del Montseny*.

36 El Montseny s'erigeix com un dels "símbols civils més potents de la catalanitat" i, consegüentment, de la cristiandat. Vegeu SOLDEVILA, LL. (2011), "Autobiografia verdagueriana a 'Aires del Montseny'".

37 VERDAGUER, J. (2020), *Aires del Montseny*.

de ser el recuperador del paradís perdut: el Montseny en tant que indret de l'ésser absolut.

Montseny nord, camí de la font Rupitosa, part del paradís perdut de Verdaguer.
(Foto Oscar Farrerons, febrer 2023).

BIBLIOGRAFIA

- ALBESA, C. (2010), *A l'ombra del Montseny*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BOU, E. (1990), "Models èpics en l'obra de Verdaguer: alguns problemes de gènere", *Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX*, núm. 5, pp. 7-18.
- CODINA, F. (2003), "Verdaguer sentint un rossinyol: el paradís perdut, el cel, el cant impossible", en J. MOLAS (ed.), *Professor Joaquim Molas: memòria, escriptura, història*, Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona.
- (2019), "Verdaguer (1865-1883): de fadrí de muntanya a mitificador de Barcelona", *Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX*, núm. 11, pp. 83-114.
- DE JÒDAR, J. (2011), "Notes sobre memòria col·lectiva i identitat literària", en *Literatura, territori i identitat. La gestió del patrimoni literari a debat*, Girona: Curbet Edicions, pp. 57-70.
- MOLAS, J. (2002), "Sobre la poètica de Verdaguer", *Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX*, núm. 12, pp. 25-43.

- (2014), *Llegir Verdaguer*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2020), "Un poeta en crisi. Notes per a una lectura dels 'Aires del Montseny'", en LL. SOLDEVILA (eds.), *Aires del Montseny*, Folgueroles: Verdaguer Edicions, pp. 11-26.
- PINYOL, R. – SANTANACH, J. (2018), "Jacint Verdaguer", en ENRIC CASSANY – JOSEP M. DOMINGO (eds.), *Història de la literatura catalana*, vol. 5, Barcelona: Enciclopèdia Catalana–Editorial Barcino–Ajuntament de Barcelona.
- PORTALS, J. (2003), "Records de la darrera pujada de mossèn Jacint Verdaguer al Matagalls el 18 d'agost de 1901", *Monografies del Montseny*, 18, pp. 51-68.
- SIMMEL, G. (2001), "Filosofía del paisaje", en Íd., *El individuo y la libertad. Ensayos de crítica a la cultura*, Barcelona: Península.
- SOLDEVILA, LL. (2005), "Verdaguer i el Montseny", *Quaderns de la Selva*, 17, pp. 147-155.
- (2011), "Autobiografia verdagueriana a 'Aires del Montseny'", en J. ESPINÓS ET AL. (COORD.), *Autobiografies, memòries, autoficcions*, Catarroja: Afers, pp. 61-72.
- TEIXIDOR, E. (2011), "Memòria: cosmos i paisatge", en ESPAIS ESCRITS (ed.), *Literatura, territori i identitat. La gestió del patrimoni literari a debat*, Girona: Curbet Edicions, pp. 17-38.
- TORRENTS, R. (1993), TORRENTS, R. (1993), "Les Guillerries, una geografia de contrast en l'obra de Verdaguer", *Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX*, núm. 7, pp. 149-176.
- TRIADÚ, J. (1949), «Poetes catalans davant del paisatge», *Butlletín of Hispanic Studies (Liverpool)*, núm. 26, pp. 139-153.
- VERDAGUER, J. (2002), *Pàtria*, ed. N. Garolera, Barcelona: Edicions de 1984.
- (2003), *Prosa*, ed. J. Molas i I. Cònsul, Barcelona: Proa.
- (2013), *La Pomerola. Primavera*, eds. R. Torrents – M. À. Verdaguer, Folgueroles: Verdaguer Edicions.
- (2020), *Aires del Montseny*, ed. Ll. Soldevila i Ballart, Folgueroles: Verdaguer Edicions.